

УДК: 615.21

© Шаповалов В.В. (мол.), Лінський І.В., Лебедєва Т.О., 2012

СУДОВО-ФАРМАЦЕВТИЧНЕ ВИВЧЕННЯ СКЛАДОВИХ КОМПОНЕНТ У РОЗВИТКУ НАРКОМАНІЇ

Шаповалов В.В. (мол.), Лінський І.В., Лебедєва Т.О.

Адвокатське об'єднання «Фундація адвокатів України», Харків; Державне підприємство «Інститут неврології, психіатрії і наркології АМН України»; Інститут підвищення кваліфікації спеціалістів фармації

На виконання Програми Президента України «Україна для людей», та Програми економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» за напрямом «Реформа медичного обслуговування» актуальним є проведення судово-фармацевтичних досліджень з питань протидії розповсюдження соціально небезпечних захворювань, проте в останні роки ситуація у сфері незаконного обігу психоактивних речовин в Україні має тенденцію до ускладнення і становить один з основних чинників, які впливають на поширення наркоманії і безпосередньо створюють загрозу національній безпеці України. Також існує соціальна складова щодо небезпеки наркоманії, яка має кримінальну основу і полягає у тому, що особи, хворі на наркоманію, можуть виступати потенційними правопорушниками і злочинцями, які скоюють крадіжки, грабежі, вбивства та інші особо небезпечні злочини [1, 9, 11, 14]. Дослідженню проблеми психічних і поведінкових розладів здоров'я внаслідок зловживання психоактивними речовинами у вигляді наркоманії та встановленню причинно-наслідкових зв'язків між наркоманією, незаконним обігом психоактивних речовин і наркозлочинності в Україні присвячені публікації провідних вчених Волошина П.В., Лінського І.В., Мінко О.І., Сосіна І.К., Шаповалової В.О., Шаповалова В.В., Шепітько В.Ю. [3, 4, 5, 8, 10, 16].

Раніше було доведено, що складовими при виникненні схильності до психічних та поведінкових розладів здоров'я внаслідок зловживання психоактивними речовинами виступають генетичні та середовищні детермінанти (компоненти) [6, 13], тому метою роботи стало подальше вивчення цих складових компонент у розвитку наркоманії серед наркопацієнтів – злочинців.

Дана стаття виконана у відповідності до плану науково-дослідних робіт НФаУ за розділом «Судова фармація, фармацевтичне законодавство та доказова фармація» (номер державної реєстрації 0108U009172).

Матеріали та методи дослідження. Дослідження спадкоємності проводилося на базі Державного підприємства «Інститут неврології, психіатрії і наркології АМН України» у 500 наркопацієнтів – злочинців. Дослідження причин і умов, що спричиняють наркоманію, незаконний обіг психоактивних речовин і впливають на загальну злочинність у суспільстві відбувалося в рамках узагальнення судово-фармацевтичної практики, типові приклади із якої приведені нижче (приклад 1 та приклад 2).

Приклад 1. 30.07.2011 р. Чугуївський міський суд Харківської області розглянув у відкритому засіданні в залі суду кримінальну справу по зви-

нуваченню гр. С., 1981 р. уродженця с. Вільшанка Чугуївського району Харківської області, громадянина України, українець, з середньою освітою, неодруженого, працює не офіційно по найму, мешкає в с. Вільшанка Чугуївського району, раніше не судимого, в скоєнні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 309 ККУ. Суд установив: гр. С. свідомо знаючи властивості та спосіб виготовлення наркотичного засобу, розуміючи і усвідомлюючи незаконність своїх дій, на пустирі біля с. Вільшанка зірвав верхівкові частини маку. Приніс додому, де в приміщенні літньої кухні їх висушив і зберігав в паперовому пакеті для особистих потреб без мети збуту. 29.07.2011 р. гр. С. виготовив за допомогою прекурсора ацетону – концентрат з макової соломи (опій екстракційний) для особистого вживання, але в той же день працівниками служби БНОН у присутності понятих було виявлено і вилучено в приміщенні літньої кухні домоволодіння, згідно з висновком СФЕ особливо небезпечний наркотичний засіб – концентрат з макової соломи (опій екстракційний) загальною вагою 13,0305 г. На підставі викладеного суд приходить до висновку про доведеність провини підсудного гр. С. і кваліфікує його дії за ч. 2 ст. 309 ККУ «незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту». Судом досліджено, що підсудний гр. С. за місцем мешкання характеризується позитивно, на обліку у лікаря-нарколога та лікаря-психіатра не знаходиться, має постійне місце роботи, неодружений, раніше не судимий. З урахуванням викладеного і оцінки всіх обставин справи в сукупності, зважаючи на середню тяжкість злочину, суд вважає за можливе призначити гр. С. покарання з випробуванням, оскільки його виправлення і перевиховання ще можливо без ізоляції від суспільства. Вирок суду: гр. С. визнати винним в скоєнні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 309 ККУ і призначити покарання у вигляді 3 р. позбавлення волі.

Приклад 2. 03.09.2011 р. Чугуївський міський суд Харківської області розглянув у відкритому засіданні кримінальну справу по звинуваченню гр. Л., 1977 р., уродженця с. Журавко Жідачевського району Львівської області, українець, громадянина України, з середньо-технічною освітою, не працюючого, одруженого, раніше не судимого. Звинувачується у скоєнні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 309 ККУ. Суд установив: 28.08.2011 р. гр. Л., знаходячись в лісопосадці с. Кам'яна Яруга Чугуївського району Харківської області, свідомо знаючи властивості і спосіб вживання наркотичного засобу, зірвав три куці рослини виду мак снотворний, після чого перевіз на мо-

тоциклі до місця свого мешкання, де зберігав на горіщі будинку без мети збуту для особистого вживання. 28.08.2011 р. гр. Л. з маку у власному будинку виготовив за допомогою розчинника 646, до складу якого входить прекурсор толуол, концентрат макової соломи. Згідно висновку СФЕ встановлено, що ця речовина відноситься до особливо небезпечного наркотичного засобу – концентрат макової соломи (опій екстракційний). Підсудний гр. Л. у судовому засіданні винним себе в здійсненні злочину визнав цілком, підтвердив факт і обставини здійснення злочину. Вирок суду: кваліфікувати дії підсудного гр. Л. за ст. 309 ч. 1 ККУ «незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту». Судом досліджено, що підсудний гр. Л. за місцем мешкання характеризується посередньо, має на утриманні неповнолітню дитину 2003 р. народження, на обліку у лікаря-нарколога та лікаря-психіатра не знаходиться, проте згідно з висновком судово-наркологічної експертизи має синдром залежності від опіоїдів, потребує примусового лікування від наркоманії. Суд засудив гр. Л. винним в скоєнні злочину, передбаченого ст. 309 ч. 1 ККУ і призначив йому покарання у вигляді 2 р. обмеження волі.

Вивчення співвідношення генетичних і середовищних складових у розвитку наркоманії відбувалося шляхом використання методу обстеження – опитування, який дозволяє отримати інформацію про спадковість наркопацієнтів – злочинців. Часто сам наркопацієнт не орієнтується у своєму родоводі, у таких випадках генеалогічну інформацію отримували у їх родичів. Методом опитування матерів наркопацієнтів з'ясовували наявність родичів першого і другого ступеня спорідненості. Усі форми наркологічних захворювань у них розглядалися як один фенотип. Для порівняння з офіційними статистичними даними враховували тільки тих родичів, які стаціонарно лікувалися з приводу алкоголізму або наркоманії в державних медичних установах і були живі на момент обстеження [2, 6, 12, 13].

Результати досліджень та їх обговорення. За результатами аналізу прикладків із судово-фармацевтичної практики з'ясовано, що наркопацієнти: 1) виготовляють наркотичні засоби із сировини рослинного походження (мак снотворний); 2) при виготовленні у кустарних умовах наркотичних засобів використовують прекурсор (ацетон; розчинник 646, який вміщує у своєму складі прекурсор толуол); 3) при виготовленні у кустарних умовах отримують опій екстракційний, що за класифікаційно-правовою ознакою віднесено до наркотичних засобів; 4) зловживання кустарно виготовлених наркотичних засобів

призводить до розвитку наркоманії; 5) у розвитку наркоманії присутні 2 складові – генетичні ("ризик стати наркоманом") та середовищні ("ризик почати наркотизацію").

На підставі аналізу отриманих даних встановлено, що для більшості хворих на наркоманію період наркотизації до психоактивних речовин (алкоголю, наркотиків тощо) починається у віці від 14-17 років. Ще пізніше хворі потрапляють у поле зору лікарів, правоохоронних органів, фіксуються на облік та отримують відповідну медико-фармацевтичну або правову допомогу [7, 15]. З'ясовано, що із досліджуваних родичів наркопацієнтів 12,3% страждали на алкоголізм, у той час як в популяції частота алкоголізму становила 1,8%. Серед отців наркопацієнтів –злочинців страждали алкоголізмом 37,7%, а серед матерів – тільки 3,6%. Серед наркопацієнтів –злочинців питома вага алкоголіків нижче, ніж у їх батьків – 2,4%, і вражені тільки брати. В цілому серед родичів наркопацієнтів - злочинців першого ступеня споріднення алкоголіків становило 16,3%, причому серед чоловіків – 32,5%, а серед жінок – 2,7%. Висока питома вага алкоголіків і серед родичів другого ступеня спорідненості – 10,4%. Таким чином, у наявності сімейне накопичення випадків алкоголізму. Виявлено також сімейне накопичення випадків наркоманії. Якщо в популяції наркоманії складають 0,14%, то серед родичів їх питома вага в 10 разів вище – 1,46%.

В рамках проведених досліджень встановлено, що питома вага впливу генетичної складової у формуванні наркоманії досить висока. Так, внутріпопуляційні відмінності за ознакою наркоманії на 28,9 % обумовлені генетичною складовою, а на 71,1 % - середовищною складовою. Отже, наркоманія формується під впливом 2 складових компонент – генетичної і середовищної, тобто відноситься до захворювань із спадковою схильністю.

Висновки: з позиції судової фармації проведено вивчення співвідношення генетичних і середовищних складових компонент, які впливають на формування і розвиток наркоманії серед наркопацієнтів, пов'язаних з незаконним обігом психоактивних речовин і наркозлочинності. Наведені приклади із судово-фармацевтичної практики щодо незаконного обігу психоактивних речовин, що вміщують у своєму складі наркотичний засіб – концентрат з макової соломи (опій екстракційний).

Перспективи подальших досліджень. У цьому напрямку перспективним є подальше проведення судово-фармацевтичних досліджень причинно-наслідкових зв'язків формування різних видів адиктивної залежності та незаконного обігу психоактивних речовин різних класифікаційно-правових груп.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Авторське право 39511, Україна. Навчальний посібник «Legislation in pharmacy, forensic pharmacy and evidence-based pharmacy» / В. О. Шаповалова, В. В. Шаповалов (мол.), В. В. Шаповалов, Ю. В. Васіна, В. Ю. Конєва (Україна). – № 39779 ; заявл. 31.05.11 ; опубл. 04.08.11.
2. **Вальд І.** Статистичні методи, що застосову-

ються в генетиці людини / І.Вальд // Проблеми медичної генетики. – М.: Медицина, 1970. – С. 130 – 153.

3. **Линский И.В.** Судебная фармация и судебная наркология в профилактике рецидивов у пациентов, страдающих опийной наркоманией / И.В. Линский // Український вісник психоневрології. – Т. №

19, вип. 2 (67), додаток. – 2011. – С. 52.

4. **Лінський І.В.** Моніторинг тенденцій поширення залежності від особливо небезпечних наркотичних засобів та інших груп психоактивних речовин, як складової системи національної безпеки в Україні / І. В. Лінський, О. І. Мінко, В. В. Шаповалов (мл.) // Ліки України. – 2007. – № 112 (додаток). – С. 12–25.

5. Фармацевтичне право в наркології / [Шаповалова В.О., Сосін І.К., Шаповалов В.В. та ін.]; за ред. В.О. Шаповалової. – Х.: Вид-во Факт, 2004. – 800 с.

6. **Шаповалов В.В. (мл.)**. Судова фармація, судова наркологія: метод оцінювання схильності до психічних та поведінкових розладів здоров'я внаслідок зловживання психоактивними речовинами / В. В. Шаповалов (мл.), І. В. Лінський // Фармацевтичний журнал. – 2010. – №1. – С. 36–41.

7. **Шаповалов В.В. (мл.)**. Судова фармація: використання цільової нанотерапії у наркохворих (злочинців), що страждають на адиктивні розлади здоров'я / В. В. Шаповалов (мл.) // Український вісник психоневрології. – 2010. – Т. 18, вип. 3. – С. 62–64.

8. **Шаповалов В.В. (мл.)**. Судова фармація: комплексний підхід до лікування злочинців-наркохворих із використанням лікарських засобів та криогенних методів / В. В. Шаповалов (мл.), І. К. Сосін // Український вісник психоневрології. – 2010. – Т. 18, вип. 4. – С. 106–109.

9. **Шаповалов В.В. (мл.)**. Фармацевтичне право: судово-фармацевтичний моніторинг розладів психіки та поведінки внаслідок зловживання психоактивними речовинами серед наркопацієнтів-злочинців / В. В. Шаповалов (мл.), І. В. Лінський // Збірник наукових праць співробітників НМАПО імені П.Л. Шупика. – 2011. – Вип. 20, кн. 3. – С. 415–419.

Шаповалов В.В. (мл.), Лінський І.В., Лебедєва Т.О. Судово-фармацевтичне вивчення складових компонент у розвитку наркоманії // Український медичний альманах. – 2012. – Том 15, № 4. – С. 190–192.

В статті наведено результати дослідження впливу генетичних і середовищних компонент на формування наркоманії. Встановлено, що для більшості наркопацієнтів період наркотизації до психоактивних речовин починався у віці від 14-17 років. З'ясовано, що питома вага впливу генетичної складової у формуванні наркоманії становить 28,9 %, а середовищної складової - 71,1 %.

Ключові слова: судова фармація, наркоманія, психоактивні речовини, незаконний обіг, судово-фармацевтична практика

Шаповалов В.В. (мл.), Лінський І.В., Лебедєва Т.А. Судово-фармацевтическое изучение составляющих компонент в развитии наркомании // Український медичний альманах. – 2012. – Том 15, № 4. – С. 190–192.

В статті приведені результати дослідження впливу генетичних і середовищних компонент на формування наркоманії. Встановлено, що для більшості наркопацієнтів період наркотизації до психоактивних речовин починався у віці від 14-17 років. Визначено, що питома вага впливу генетичної складової у формуванні наркоманії становить 28,9 %, а середовищної складової - 71,1 %.

Ключевые слова: судебная фармация, наркомания, психоактивные вещества, незаконный оборот, судебно-фармацевтическая практика

Shapovalov V.V. (Jr.), Linsky I.V., Lebedeva T.A. Forensic and pharmaceutical study of the containing components in the development of drug addiction // Український медичний альманах. – 2012. – Том 15, № 4. – С. 190–192.

The results of research concerning the influence of genetic components and components that depend on environment variables on the formation of drug addiction were given in the article. It was found, that for most of the drug addicted patients period of drug addiction to psychoactive substances started at the age of 14-17 years. It was determined that the share of influence in shaping the genetic component of addiction is 28,9%, and of environment – 71,1%.

Keywords: forensic pharmacy, drug addiction, psychoactive substance, illegal circulation, forensic and pharmaceutical practice.

10. **Шаповалов В.В.** Посилення ролі судової фармації в системі державного контролю щодо протидії наркозлочинності та наркоманії в Україні / В. В. Шаповалов // Проблеми законності : Акад. зб. наук. пр. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2011. – Вип. 117. – С. 120–131.

11. **Шаповалов В.В.** Проблеми судово-фармацевтичного вивчення наркозлочинності / В. В. Шаповалов // Проблеми законності : акад. зб. наук. праць. – 2010. – Вип. 109. – С. 166–174.

12. **Шаповалов В.В.** Тенденції поширення залежності від психоактивних речовин в Україні / В. В. Шаповалов, І. В. Лінський // Український вісник психоневрології. – 2008. – Т. 16, вип. 3 (додаток). – С. 47–48.

13. **Шаповалов В.В. (мл.)**. Вплив генетичних та середовищних компонент на розвиток адиктивної залежності у наркопацієнтів з девіантною поведінкою (судово-фармацевтичні аспекти / В. В. Шаповалов (мл.), І. В. Лінський // Фармацевтичний журнал. – 2011. – № 5. – С. 30–34.

14. **Шаповалов В.В.** Кримінологічний моніторинг щодо посилення кримінально-правових заходів державного контролю у протидії злочинності, пов'язаної із обігом психоактивних речовин // Вісник прокуратури. – 2007. – №7. – С. 90–97.

15. **Шаповалов В.В.** Судебная фармация как базовая основа экспертного обеспечения раскрытия преступлений, связанных с незаконным оборотом наркотических средств, психотропных веществ и прекурсоров / В.В. Шаповалов // Экспертное забезпечення розкриття злочинів підрозділами спеціальних видів дослідження НДЕКЦ МВС України: зб. мат. – К., 2001. – С. 49–57.

16. **Шепітько В.Ю.** Інновації у криміналістиці та їх вплив на розвиток судової фармації / В.Ю. Шепітько // Український вісник психоневрології. – Т. № 19, вип. 2 (67), додаток. – 2011. – С. 36.